

Djene Rhys Bajalan: Kurdernas kamp står i centrum för protesterna i Iran

[Ur [Jacobin magazine](#), 5 oktober 2022. Djene Rhys Bajalan är docent på historiska fakulteten vid Missouri State University. Han är också en av studiovärdarna för podden *This Is Revolution*. Översättning från engelska, Göran Källqvist.]

Protester har brutit ut i Iran sedan en ung kurdisk kvinna dött efter att ha häktats för "olämplig klädsel" – och inte bara blottlagt den iranska regeringens teokratiska brutalitet, utan också den iranska statens historiska förtryck av det kurdiska folket.

Den 13 september hamnade en 20-årig besökare i Teheran vid namn Jîna (Mahsa) Amini i trubbel med Irans "moralpolis". Hennes påstådda brott var olämplig klädsel, för vilket hon häktades.

Sådana sammandrabbningar är inte ovanliga i Iran som styrs av en reaktionär regering som kidnappade massupproret mot den USA-stödda monarken Mohammad Reza Pahlavi 1979. Men även om de flesta av moralpolisens frihetsberövanden inte är dödliga, blev det på ett annat sätt för Amini. Hon föll i koma i häktet och dog tre dagar senare. Myndigheterna hävdar att hon fick en hjärtattack, men bevisen tyder på att hon misshandlades svårt.

Aminis död visade sig bli ett åsknedslag som utlöste en våg av folkliga protester.

"Intersektionell imperialism"

Med tanke på de fientliga relationerna mellan Islamska republiken och USA har detta utbrott av oroligheter som förväntat hälsats med sympati i maktens salar i Washington. Den könsspecifika karaktären på det våld som ledde till Aminis för tidiga bortgång och den roll som kvinnor har spelat i täten för de regeringsfientliga protesterna, gynnar i själva verket en sorts "intersektionell imperialism" som försöker rättfärdiga en militär och diplomatisk upptrappning mot Iran i namn av kvinnans frigörelse från det islamska "barbariet".

Det finns andra falska vänner till demonstranterna: flera grupper inom den iranska exiloppositionen är ivriga att hävda släktskap till demonstranterna, från "kronprins" Reza Pahlavi till anhängarna av det kultliknande Folkets mujahedin. Kanske det mest slående exemplet var journalisten och den på Voice of America anställda Masih Alinejad, som fick en fjäskande krönika i *New Yorker*, som utropade henne till "ledare för rörelsen".¹

Sanningen är att upproret är ett utbrott av folklig ilska som riktas mot en kvävande och förtryckande teokrati – en kapitalistisk oligarki utklädd till en from *alim* [lärd man], som strävar efter att tygla de iranska massorna genom att införa sin syn på islamsk moral.

På många sätt är det de iranska kvinnorna som drabbas mest av denna vision – och därför spelar iranska kvinnor en central roll under protesterna. Men att inskränka revolutionens "feminism" till en

1 [New Yorker](#), 24 september 2022.

fråga om individuell självförverkligande – den ”diskreta frihet” som Alinejad har sålt till självbelåtna liberaler och muslimfientliga konservativa i väst – är att förringa orsakerna till varför så många iranier går ut på gatorna.

Utöver en utbredd vrede mot en förstockad politisk ordning som underkastar sig prästerna och säkerhetstjänsten, ser den ekonomiska situationen i landet allt mörkare ut. Inflation och ökande ojämlikhet är en ständigt närvarande verklighet för miljoner. Förvisso är en del av orsaken till detta att Washington utvidgade sin ekonomiska och diplomatiska krigföring efter Trumpadministrations beslut 2018 att säga upp kärnvapenavtalet med Iran.

Men Washingtons arroganta försök att destabilisera Islamska republiken får inte dölja regeringens brutalitet, eller det missnöje som har drivit ut folk på gatorna. Trots sin geopolitiska ståndpunkt ”mot herravälde” och sitt ”revolutionära” ursprung är Islamska republiken i grund och botten en förtryckande, högerinriktad kapitalistisk stat.

Den kurdiska frågan i Iran

Aminis död i händerna på den Islamska republikens myndigheter har blivit en enande symbol för en bara påbörjad proteströrelse, som riktar strålkastarljuset mot de iranska kvinnornas vedermödor. Amini var iransk kurd, född i Saqez, en stad i landets i huvudsak kurdiska nordvästra delar. I själva verket går det redan att se en sorts strid rörande innebörden och minnet av henne i huruvida man säger hennes kurdiska namn, Jîna, eller hennes folkbokföringsnamn, Mahsa. Således har hennes död också rest en annan avgörande fråga som landet står inför: frågan om kurdiskt självbestämmande.

Irans kurdiska minoritet utgör mellan 8 och 15% av befolkningen, och bor främst i provinserna Västazarbaijan, Kurdistan och Kermanshah, gemensamt kända bland kurder som *Rojhalat* (Östra Kurdistan). Även om kurderna delar många traditioner med andra iranier, inklusive den dominerande persiska majoriteten, så har de sin egen språkliga, kulturella och religiösa särprägel.

Irans moderna så kallade nationsbyggare, från Pahlavidynastin till Islamska republiken, har ofta betraktat kurderna som ett möjligt hot mot landets enhet, och utsatt dem för kulturellt och politiskt förtryck. Dessa politiska spänningar förvärrades ytterligare av det stamtänkande som lever kvar – ett särdrag som ofta har utnyttjats av den iranska staten för att bevara sin makt – liksom de iranska kurdiska regionernas mer övergripande ekonomiska underutveckling.

Med hänsyn till dessa materiella och politiska omständigheter har kurdernas politiska mobilisering utgjort en motståndshandling. Ibland har det yttrat sig som väpnad kamp och öppet uppror. Efter den engelsk-sovjetiska ockupationen av Iran 1947 upprättades en kortlivad självständig republik i staden Mahabad. Men efter 11 månader krossade Pahlavitruupper – det bör noteras med flera kurdiska stammars tysta medgivande – detta försök till självstyre. På 1970- och 1980-talen blev iranska Kurdistan åter centrum för väpnad kamp, först under revolutionen som störtade shahen och sedan som ett av de viktigaste motståndscentrumerna mot den nya regeringen. (En orsak till deras motstånd var religiös: de flesta av Irans kurder är sunnimuslimer, medan den Islamska republiken är shiitisk.

I ledningen för denna fas av de iranska kurdernas kamp stod två vänsternationalistiska organisationer: Iranska Kurdistanens demokratiska parti (KDPI) och Iranska Kurdistanens revolutionära arbetarorganisation (Komala). I slutet av 1980-talet hade upproret till största delen tyglats, och en stor del

av båda partiernas kadrer hade tvingats fly till antingen det irakiska Kurdistan eller Europa.

Men även efter nederlaget och i exil utsattes kurdiska grupper för våld. 1989 mördade iranska agenter KDPI-ledaren Abdul Rahman Ghassemlou i Österrike. Tre år senare angrep och dödade Iran ytterligare fyra kurdiska ledare, denna gång i en restaurang i Berlin.

Förtryck och motstånd

På 1990- och 2000-talet har det kurdiska motståndet spirat åt olika håll. 1997 var valet av den reformistiska presidentkandidaten Mohammad Khatami särskilt betydelsefullt.

På det politiska området öppnade Khatamis makt tillträde vägen till valet av kurdiska politiker till parlamentet 2000, även om ingripanden av Väktarrådet – ett statligt organ som har ansvar för att granska möjliga kandidater – omintetgjorde denna trend under efterföljande val. Ändå fortsatte organisationer i civilsamhället, både sådana som verkade för det kurdiska språket och kulturen och sådana som drev olika sociala frågor, från våld i hemmet till miljöpolitik, att blomstra, om än ofta på laglighetens gränser.

Även det väpnade motståndet fortsatte: 2004 grundades en ny väpnad grupp kallad Partiet för fritt liv i Kurdistan (PJAK) – en förgrening av det Turkietbaserade Kurdistans arbetarparti (PKK). Men trots regelbundna sammandrabbningar med iranska säkerhetsstyrkor under åren har Teherans militära kontroll över sina kurdiska besittningar varit säker.

Denna kontroll kom till priset av tvång och våld. Även fredlig aktivism och agitation medförde enorma risker. Exempelvis dödades fyra miljöaktivister i gränsstaden Mariwan 2018 medan de försökte släcka skogsbränder som hade orsakats av den iranska regeringens bombardemang, och 2020 drabbades en kurdisktalande lärarinna, Zahra Mohammadi, av tio års fängelse efter falska anklagelser.² (Straffet omvandlades senare till 5 år.)

Sådana fall är bara några få exempel på ett bredare mönster av förtryck. Enligt en FN-rapport 2019 utgör kurder omkring 50% av de politiska fångarna i Iran och de blir mycket oftare offer för dödsstraff.

Ibland har den iranska staten försökt vinna kurdernas lojalitet med hjälp av ”paniranska” appeller till en gemensam historia och kultur. Förrre presidenten Khatami tillkännagav att ”ingen har rätt att påstå sig vara mer iranier än kurderna”. Men, som forskaren Kaveh Bayat har observerat:

Man kan inte framställas som mer iransk än andra iranier och samtidigt berövas rätten att utbildas i sitt modersmål. Man kan inte känna ohämmad lojalitet mot en shiitiskt fastställd nationalstat när man möter diskriminering av den sunnitiska tros läran.³

Det är dessa motsättningar i det iranska nationsbyggandet som den Islamska republiken, precis som Pahlavimonarkin dessförinnan, inte har lyckats övervinna. Även om många iranier ser Aminis död som en symbol för prästväldets allmänna bankrutt, så betraktar således många kurder den också utifrån det pågående *nationella* förtrycket.

² [Kurdistan Human Rights Network](#), 14 februari 2021.

³ [Merip](#), sommaren 2008.

Protester i Kurdistan

Precis som i en stor del av Iran, har det även i Kurdistan förekommit oroligheter efter Aminis död, med massdemonstrationer och strejker.⁴ Den iranska regeringens svar har varit att samla ihop demonstranterna och sätta in naket våld,⁵ till och med ta in stridigheterna i det irakiska Kurdistan genom att angripa irakiska landsflyktiga oppositionsgrupper i läger och destabilisera den lokala administrationen.⁶

Men det som utmärker proteströrelsen i det iranska Kurdistan är frågan om nationellt självstyre, vilket syns i parollerna till stöd för landsförvisade kurdiska oppositionsgrupper och krav på pankurdisk solidaritet ("Från väst till öst är Kurdistan ett land").

Denna nationalistiska anda innebär vissa risker. Den geopolitiska verkligheten och den militära styrkebalansen gör att ett isolerat kurdiskt uppror troligen är dömt att misslyckas. På gott och ont är de iranska kurdernas öde förenat med resten av den iranska befolkningen.

Men trots att den iranska staten sedan länge har försökt polarisera frågan om kurdernas rättigheter genom att frammana "separatistspöket", har den iranska kurdiska rörelsen i det stora hela försökt utöva nationellt självbestämmande inom Irans ramar. KDPI:s formuleringar sammanfattas kraftfullt i parollen: "Demokrati för Iran, Autonomi för Kurdistan".

Det lämnar förstås fortfarande frågan öppen om hur autonomi skulle se ut i praktiken. Skulle den följa den mer konservativa modell med en kvasinationell stat som de irakiska kurderna har anammat? Eller kan de iranska kurderna stödja sig på den radikala vision om "demokratisk konfederalism" som PKK och dess ideologiska förbundna i Rojava (norra Syrien) för fram?

Det är betecknande att PKK:s ideologiska grund – som knyter lösningen av den nationella frågan till ett bredare politiskt program med rötter i anarkism, ekosocialism och kvinnofrigörelse – inte bara satte sin prägel på protesterna i det iranska Kurdistan utan i hela Iran med iranier som antog PKK:s paroll "Kvinna, liv och frihet". Denna korsbefruktning är ett positivt tecken på att det är möjligt med solidaritet mellan etniska grupper i hela oppositionsrörelsen.

Vägen till enhet

Även om protesterna i Iran inte har något klart ledarskap eller politiskt program, så drivs de av en demokratisk impuls och strävan efter politisk frihet, ekonomisk rättvisa och kvinnans frigörelse.

Men för att Iran ska gå framåt på vägen mot liberal demokrati, för att inte tala om socialism, måste all organiserad opposition mot den Islamiska republiken ha en jämlikhetssträvande vision av framtiden. Den måste övervinna motsättningarna i det iranska nationsbyggandet, och där är en lösning av den kurdiska frågan central. För att uttrycka det mer bestämt måste Iran upphöra att vara ett "fängelse för folket" som hålls ihop med våld och tvång.

Nä det gäller framtiden för en annan multinationell politik gjorde den ottomanska kurdiska revolutionären och demokraten Abdullah Cevdet en jämförelse:

4 [K24](#), 1 oktober 2022.

5 [Hengaw Organization for Human Rights](#), 26 september 2022.

6 [ABC News](#), 28 september 2022.

Låt oss knyta ihop två män hårt med ett rep. Och låt oss ställa två män sida vid sida frivilligt och med frihet att handla utifrån sina egna personliga initiativ. Vilka har de starkaste banden, männen som har bundits ihop eller de två som är fritt placerade bredvid varandra? Det är till och med dumt att svara på frågan!

Det ottomanska riket föll till sist samman under en explosion av etniskt nationellt våld och militarism, men det finns fortfarande hopp om att Iran kan undvika detta öde. Och om den långvariga kurdiska konflikten i Iran skulle lösas med hjälp av folkliga påtryckningar så skulle det inte bara ge återverkningar inom hela det större kurdiska riket, utan också vara en enorm seger för demokratin i Mellanöstern.